

Razvaline Kostel.

Leop. Podlogar :

Iz zgodovine kranjskih trgov.

4. Kostel.

(402 m, 68 prebivalcev)

Lepa romantična pokrajina, ki se razprostira južnovzhodno od Kočevja do Kolpe, se imenuje Kočevska Švica. Tam, kjer se ob srebropeni Kolpi najbolj globoko zajé v Hrvaško, leži sredi osamelega, strmega, 402 m visokega hriba trg Kostel. Na temenu hriba so razvaline nekdanjega gradu.

Pisatelj Hoff¹ nam poroča, da stoji vrh kostelskega griča močan, nepremagljiv grad, sredi hriba pa je razvit trg, ki ima 72 številnk in farno cerkev z župniščem. Zgodovinarja bi bilo popraviti v toliko, da cerkev Sv. treh kraljev v Kostelu ni bila župnijska cerkev, ampak le podružnica župnije »Fara pri Kostelu,« ki je oddaljena od trga poldrugo uro. Knjiga Hoffova je izšla l. 1808. Danes po nekaj več ko sto letih ima trg drugačno lice. Na mestu, kjer je stal mogočen trdnjavski grad, štrle v nebo le dolgočasne razvaline; tam pa, kjer se je razprostril Kostelski trg, stoji mala podružnica in zraven nje štiri siromašne kočé.

Leta 1809. so namreč Francozi oplenili in zažgali od 16. do 18. oktobra uporne vasi: Predgrad, Stari trg pri Poljanah in Kostel, v

¹ Gemälde v. Herzgt. Krain II, 109—112.

Kostelu pa razdejali tudi grad, ki se potem ni več stavil, le hiša za oskrbnika obširnega posestva se je sezidala v vzhodnem hribu.

Kako je prišlo do te nesreče?

Leta 1797. je izdal Napoleon Bonaparte na prebivalce Kranjske tak-le razglas:

»Francoska vojska ne prihaja k vam, da bi vas podjarmila ali kolikaj izpremenila vaše šege in verske navade. Ona je prijateljica vseh narodov, posebno pa vrlih narodov ilirskih.

Francoska republika ima pravico postopati z vami kakor zmagovalka. Toda te pravice se ne bo posluževala. Vi se ne boste vtikali v vojsko, katere ne odobravate; dajali nam boste potrebnega živeža, jaz bom pa branil vašo vero, vaše navade in imetje vaše. Naložil vam ne bom nobenega vojnega davka. Plačevali boste le davke kakor doslej cesarju; z davki se vam bo povrnila vsa škoda, ki vam jo bo napravila skozi deželo pomikajoča se vojska; plačeval se vam bo tudi živež, ki ga nam boste dajali.«

Francosi so se polastili naše dežele leta 1797., pa le za enajst tednov — od 17. februarja do 8. majnika. Za malo časa so se ustavili na Kranjskem zopet leta 1805. Leta 1809. so pa prilomastili Francozi tretjič na Kranjsko. Dne 8. avgusta so zasedli Dolenjsko in naznanili, da je Napoleon naložil kranjski deželi velikanski vojni davek do 18 milijonov frankov. Obeti, proglašeni v proklamaciji leta 1797., da ne bodo plačevali Kranjci pod Francozom niti bora več kakor prej pod Avstrijci, in pa ta razglas meseca avgusta 1809., ki nalaga velikanski davek, to je ljudi poparilo in razkačilo. Zdaj so spoznali, koliko vere gre Francozom. Kot podlago za razdelitev te velikanske vsote so vzeli Francozi davke, ki so jih ljudje plačevali prejšnjim avstrijskim gosposkam. Vsak je moral pod Francozi plačevati 45 kratni davek od nepremičnin, ravno tolikšen tudi osebni davek in 40 kratni razredni davek.

Avstrijske uradnike so Francozi prisilili, da so ostali v svojih službah. Naročeno jim je pa bilo, naj hitijo z nabiranjem davkov. V čast tem uradnikom bodi povedano, da so sicer izpremenili gospodarja, srce pa jim je ostalo sočutno z ljudstvom. Pri vsakem naloženem poslu so se izvijali in krotovičili, dokler se je dalo. Kmete na deželi so podžigali, naj ne dajo Francozom denarja, ker bodo kmalu pregnani. Ko so Francozi spoznali, da gre Kranjcem za Francoze nerad denar iz rok, so začeli z vojaškimi eksekucijami. V občino, ki ni oddala v določenem obroku prisojene ji vsote, je prišel oddelek vojakov — 20 mož. Imenovali so se »garnizerji«. Občina jim je morala dajati hrano in plačevati vsak dan prostaku po en frank, korporalu po dva, seržantu pa po tri. Ta denar je morala občina vsak večer izročiti seržantu; ako ne, so vojaki pobirali po hlevih živino in jo prodajali za vsako ceno. Prosti so bili garnizerjev le oni, ki so plačali svoj delež. To se je imelo goditi po občinah toliko časa, da bi bil plačan zadnji vinar.

Plačevanju so se najbolj upirali kmetje, posebno oni na Dolenjskem. Najbolj so rogovilili Kočevarji. Ko so zvedeli, da so se uprli Tirolci in da Francoze dobro klestijo, jim je zrastel pogum in zaščegetalo jih je po vseh udih. V noči od 8. do 9. oktobra je završalo na dveh krajih. Vzbruhnila je vstaja na Kočevskem in v Beli Krajini. Vse Obkolpje je bilo hipoma na nogah. Poljanci in Kostelci so bili prvi, ki so napadli garnizerje. Pobrli so jim orožje; kdor se jim je pa postavil v bran, so ga potolkli na mestu, druge pa zvezali in jih deloma odpeljali preko Kolpe v avstrijski tabor, deloma pa so jih zvezane pometali v Kolpo, kjer so potonili. Z orožjem in strelivom dobro preskrbljeni so drli proti Poljanam, kamor so pritisnili tudi Tančanje. Obrnili so se potem, ko so očistili garnizerjev Poljane, proti Vinici. Nad Vrhom (Schweinberg) so naleteli na francoske častnike in jih z moštvom vred postrelili. Njih grob je tam, kjer je meja med kočevskim in črnomeljskim okrajnim glavarstvom. Upor se je razširil po vsej Beli Krajini.

Dne 12. oktobra je izdal zapovedujoči general na Kranjskem, Baraguay d' Hilliers, odlok: »Vsaka občina je odgovorna za vsak zločin v nje okrožju, in vsak občan je odgovoren z osebo in premoženjem za vsako škodo, ki jo je trpel vojak cesarske francoske armade.« Tako je bil proglašen nad Kočevskim in nad Belo Krajino preki sod. Pri komer so našli orožje, je bil brez odloga na mestu ustreljen. Dne 16. oktobra je bil izdan ukaz, da se mora opleniti in požgati Kostel, Predgrad in Poljane.¹ Oktobra 16., 17. in 18. so Francozi ondi plenili in požigali. Tudi upornemu Kočevskemu mestu ni bilo prizaneseno. Vojaki so napravili škode za 80 tisoč gld. Mesto bi bili tudi požgali, da se ni zanje potegnil črmošniški župnik Jonke, znan čebelar. Ta je bil veliko Francozov poskril pred uporniki in jih rešil gotove smrti. Ta je potem naprosil vojaško poveljstvo, naj Kočevarjem prizanese, češ, da so se le prisiljeni udeležili vstaje.² S tem so bili končani upori proti Francozom — v teh nemirnih dneh je bil uničen trg Kostel. Kakor omenjeno, nima danes Kostel od trga drugega več kakor ime.

Občina Kostel šteje 2799 prebivalcev, ki živijo v 48 vaseh. Največja vas je Banja loka (225), potem Kuželj (155), Nova sela (152), Fara (132). V Fari je župnijska cerkev Matere božje vnebovzete. Župnija ima 2040 duš. Oskrbuje jo župnik z enim duhovnim pomočnikom. Duhovščina poučuje verouk na dvorazrednici pri Fari, na enorazrednici v Kužlju (1 $\frac{3}{4}$ ure) in na zasilni šoli v Kostelu (1 $\frac{1}{2}$ ure). Občina in župnija spadata pod kočevsko okrajno glavarstvo in tamošnjo okrajno sodišče in dekanat. Prebivalci se pečajo s poljedelstvom in živinorejo. Oboje je na nizki stopnji in komaj prehrani domačina. Zato odhajajo Kostelci leto za letom na tuje, kjer se pečajo s prodajo južnega sadja. Kakor Kočevarjem in Ribničanom je bilo tudi Kostelcem že leta 1492.

¹ Dimitz, G. Kr. IV. 298.

² Letopis Mat. Slov. 1874. 96.

dovoljeno prosto trgovanje z živino, s platnom in drugimi izdelki doma in po sosednji Hrvaški. Revščina in pomanjkanje jih je trla od nekdaj. Zato ni več čudno, če so večkrat zrogovilili, kadar so se razpisale v prejšnjih časih, novè naklade. Za časa tridesetletne vojne (1618—1648) so se potikala vojaška krdela po naših krajih. Pred razuzdanim in nebrzdanim vojaštvom ni trpela le občina, ampak celo graščak, ki so ga vojne zadrege tako ogulile, da niti davkov več let ni mogel plačevati. Prišlo je do javnih odporov, ki so se jih Kostelci kaj strastno udeleževali (l. 1631).¹

(Nadaljevanje.)

¹ Dimitz G. Kr. III. 407.

Modrost v pregovorih domačih in tujih.

Lev.

Kar lev zagradi, ne da nazaj.
Po krempljih se lev spozna.
Lev muh ne lovi.
Briga se lev, če ga bolha ujé.
Tudi ujeti lev je še lev.
Leva striči — nevarna reč.
Ko lev zaspi, se zajec zbudi.
Ko lev spi, je jagnje kralj.
Še lev rjove, če je lačen.
Še lev ne pride z grivo na svet.
Kdor z levom deli, manjši del dobi.
Lačen mora biti, kdor z levom jé.
Boljša živa miš ko mrtev lev.

Reki:

Leva striči.
Mrtvega leva brcati.
Lev in jagnje hkrati.

Ležati. Leža.

Ležal boš, kakor si boš postlal.
Na svoji postelji vsak najbolje leži.
Kdor hoče dobro ležati, mora doma
ostati.
Kdor slabo leži, si rad prestelje.
Boljše ležati ko goljufati.
Dlje ko ležiš, težje vstaneš.
Kar dolgo leži, rado rjavi.
Leži kakor gospod, vstane kakor berač.
Pusti ležati, česar ne moreš pobrati!
Pusti ležati, kar ni tvoje!

Kdor leži, pasti ne more!
Kdor tiho leži, temu zvoni.
Leža ne bogati.
Lena lega srečo bega.
Od leže sekira rjavi.

Reki:

Leži = bolan je.
Ležeče blago.
Ležeče pismo.
Na tem vse leži.
Na tebi je ležeče.
Pusti ležati ko svinja blato.
Tu leži zajec v grmu.
Leži kot ubit.
Jabolka v ležo djati.
Pri legi mi je.

Drobiž.

Laponci. Laponci so mal narod na severu Norveške, Švedske, Finske in Ruske. Nedavno so imeli shod v norveškem mestu Tromsö. Pri tem celo znanstvena predavanja, politične govore, razgovarjali so se o kulturnih zadevah. Vseh skupaj je 30.000, in sicer na Norveškem 20.000, v Švediji 7000, v Rusiji in Finski pa 3000. Njihovo premoženje tvorijo severni jeleni, kakšna rodovina jih ima včasih po več sto. Velika je razlika v bogastvu zlasti med švedskimi in norveškimi Laponci. Kljub trikrat večjemu številu imajo norveški Laponci 150.000 jelenov, 7 do 8 na osebo, švedski pa 300.000, nad 40 na osebo.